

KRITICKÉ TEÓRIE SOCIÁLNEJ PRÁCE

CRITICAL THEORIES OF SOCIAL WORK

MONIKA MAČKINOVÁ – TOMÁŠ PLANKA – MICHAELA MAČKINOVÁ

Abstrakt

Hlavnými rozoberanými okruhmi v predkladanej štúdiu uvádzame teórie kritickej sociálnej práce. Kritická sociálna práca sa zameriava na analýzu a kritiku sociálnych systémov a štruktúr, ktoré prispievajú k nerovnosti a sociálnym problémom. Táto perspektíva sa snaží pochopiť a riešiť hlbšie príčiny sociálnych problémov, namiesto len riešenia ich dôsledkov. V tomto kontexte teda rozoberáme teórie a smery v kritickej sociálnej práci ako je reformná, radikálna a štrukturálna sociálna práca. Záverom štúdie sa venujeme prístupom kritickej sociálnej práce, ktoré sú anti-diskriminačné a anti-opresívne.

Kľúčové slová

Kritická sociálna práca. Reformná sociálna práca. Radikálna sociálna práca. Štrukturálna sociálna práca. Anti-diskriminačné prístupy. Anti-opresívne prístupy.

Abstract

The main areas discussed in the present study are the theories of critical social work. Critical social work focuses on the analysis and critique of social systems and structures that contribute to inequality and social problems. This perspective seeks to understand and address the deeper causes of social problems, rather than merely addressing their consequences. Thus, in this context, we discuss theories and directions in critical social work such as reformist, radical and structural social work. We conclude the study by discussing critical social work approaches that are anti-discriminatory and anti-oppressive.

Key words

Critical social work. Reform social work. Radical social work. Structural social work. Anti-discriminatory approaches. Anti-oppressive approaches.

Kritické teórie sociálnej práce

Kritický smer v sociálnej práci má za cieľ boj so sociálnou nespravodlivosťou, útlakom, opresiou a sociálno-patologickými javmi, ktoré sú výsledkami sociálne nespravodlivého prostredia. „V spoločnosti sa od jej prvopočiatkov objavovali nespravodlivosti s nepriaznivým vplyvom na životy

jednotlivcov. Na tieto nespravodlivosti reaguje kritická teória a súčasná sociálna kritika, ktoré zároveň poukazujú na hlavné príčiny nespravodlivostí a dôležitosť ich odstránenia. Medzi tieto hlavné príčiny zaraďujú moc a útlak v spoločnosti. Práve kritický pohľad na tieto kategórie je nevyhnutný v zmysle oslobodenia jednotlivcov od akejkoľvek formy útlaku a nadvlády v spoločnosti.“ (Stachoň – Vrt'ová, 2021, s. 31)

V závislosti od sociálne nespravodlivého prostredia a sociálno-patologických javov, ktoré kritická sociálna práca rieši, vznikli viaceré prúdy kritickej sociálnej práce. „Kritická teória je súhrnný pojem pre rôzne emancipačné prúdy vo filozofii, literárnej vede a iných spoločenských vedách 20. storočia. Ich spoločným znakom je kritika modernej spoločnosti a kultúry. Cieľom kritickej teórie má byť najmä emancipácia človeka spod spoločenského tlaku, odhalenie a demystifikácia ideologických argumentov konzervatívnych obhajcov kapitalizmu a liberalizmu a príprava radikálnej spoločenskej zmeny.“ (Janebová, 2014, s. 16)

Brnula a kolektív autorov vo svojom diele (2015) hovoria o hlavných cieľoch kritických teórií a ich praxe Medzi dve primárne východiská kritických teórií radia ako prvé rešpekt a akceptáciu klienta a jeho ponímanie ako rovnocenného partnera, v druhom rade hovoria o otvorenom a nevediacom prístupe. Tieto spomínané dva body sú predpokladom praxe, ktorá má potenciál transformácie a dokáže priniesť zmenu a posilnenie. Kritická sociálna práca a jej smery majú predpoklad posilňovania príležitostí a musia prinášať do životov tých, ktorým sociálna práca slúži, pozitívnu zmenu.

Ciele kritických teórií sociálnej práce smerujú k identifikácii a zmenám v sociálnych štruktúrach a systémoch, ktoré prispievajú k nerovnosti a sociálnym problémom. Medzi hlavné ciele kritických teórií môžeme radiť identifikáciu systémov moci a nerovnosti, zameranie sa na štrukturálnu zmenu, podpora sociálnej spravodlivosti a empowermentu.

Nakoľko sa ale svet neustále mení a s ním aj sociálna situácia a sociálne problémy, musí sociálna práca reagovať pružne a prispôbovať sa týmto zmenám (Neszméry, 2020). S takýmto prispôbovaním súvisí aj zmena postojov rôznych teórií sociálnej práce, medzi ktoré zaraďujeme aj kritické teórie. „Aby vedela sociálna práca reagovať na stále meniaci sa charakter sociálnych problémov, musí zaujať kritický postoj k svojej vlastnej podobe. A práve preto sa stretávame s kriticky orientovanými smermi v sociálnej práci, medzi ktoré zaraďujeme: radikálnu, štrukturálnu, antidiskriminačnú a antiopresívnu i feministickú sociálnu prácu.“ (Stachoň –Vrt'ová, 2021, s. 38)

Reformná sociálna práca

Na Slovensku sa reformnou paradigmou sociálnej práce ako prvý zaoberal Štefan Strieženec, ktorý sociálnu prácu chápal ako nositeľa sociálnej zmeny. Autor poukazuje na to, že sociálna práca vychádzajúca z tejto paradigmy je potom orientovaná na reformu spoločenského prostredia a tým

vytvára reformný smer kritickej sociálnej práce. Reformná sociálna práca sa zameriava na konkrétne zlepšenia v existujúcich sociálnych systémoch a politikách s cieľom poskytnúť efektívnejšiu podporu a riešenia pre klientov. Na rozdiel od kritickej sociálnej práce, ktorá sa snaží o širšie štrukturálne zmeny, reformná sociálna práca sa zameriava na konkrétne zlepšenia v rámci existujúceho systému.

„V reformnej paradigme sa dôraz kladie na spoločenskú rovnosť v rôznych dimenziách spoločenského života. Jej predstavitelia zdieľajú predstavu, že podporou spolupráce a solidarity v rámci určitej spoločenskej skupiny sa pomôže utlačením získať vplyv na vlastné životy. Intervencie sociálnej práce sa preto zameriavajú na zmocňovanie (empowerment) klientov. V rámci tohto konceptu sa hovorí o elitách, ktoré kumulujú moc a zdroje vo svoj prospech. Tým vzniká v spoločnosti nadradenosť jedných nad druhými. Sociálna práca sa snaží budovať spoločnosť na rovnostárskych princípoch. Vzdelanostná výbava, ktorú považujú pre sociálneho pracovníka za dôležitú, sú poznatky z politológie, sociálnej filozofie a sociológie.“ (Brnula et al., 2015, s. 26)

Reformná paradigma, ktorá utvára reformný smer v kritickej sociálnej práci obsahuje dva pohľady na reformu spoločenského prostredia. Každý z týchto pohľadov však obsahuje prvky zmocňovania. „Reformná paradigma tiež kladie dôraz na "zmocňovanie" (empowerment) utlačaných ľudí ku kolektívnym akciám na dosiahnutie spoločenských zmien. Znamená to emancipovať jedince, skupiny i komunity, aby si dokázali uvedomiť ich práva (môže sa tak na začiatku diať aj proti ich vôli) a zároveň aktivizovať ich silu, aby dokázali využívať ich potenciál na uspokojenie potrieb.“ (Pikna, 2018, s. 30)

Reforma spoločenského prostredia môže byť chápaná / ponímaná dvoma spôsobmi:

a) sociálno-kolektívny pohľad

- spoločnosť sa orientuje na podporu tých členov spoločnosti (klientov), ktorých je možné označiť za poškodených, cieľom je, aby prebrali zodpovednosť za svoje životy

b) individuálno-reflexívny pohľad

– vychádza z predpokladu, že vytvára komplex sociálnych služieb, ktoré sú určené jednotlivcom v spoločnosti, napĺňajú sa potreby jednotlivca a úlohou sociálnej práce je prispieť k snahe o takú zmenu spoločnosti, ktorej výsledkom by boli rovnejšie podmienky pre všetkých

Reformná paradigma je pomerne často spájaná s radikálnou sociálnou prácou, ktorú je možné označiť ako sociálnu prácu, ktorej základom je porozumenie sociálnej pozície v kontexte záťaže, ktorú klientom spôsobujú ekonomické a sociálne štruktúry, v ktorých žijú.

Radikálna sociálna práca

Radikálna sociálna práca má medzi kritickými teóriami sociálnej práce špecifické postavenie. „Radikálna sociálna práca je produktom hnutia v rámci sociálnej práce, ktoré si zaumienilo rekonceptualizáciu historickej misie sociálnej práce voči chudobe a útlaku a vrhala tieň pochybnosti

na reformistickú sociálnu prácu.“ (Brnula et al., 2015, s. 163) Radikálni sociálni pracovníci odmietali interpretovať problémy klientov nekriticky a snažili sa identifikovať hlbšie príčiny problémov, budovali sociálnu prácu, ktorá hájila práva a záujmy ľudí, ktorí sa ocitli v problémoch chudoby a útlaku. Stachoň a Vrťová (2021) hovoria o odstránení utláčaných a utláčateľov a následnom oslobodení sa, ako o primárnom ciele práce radikálnych sociálnych pracovníkov. Prvým krokom k slobode jednotlivca, či skupiny, je uvedomenie si vlastnej utlačanej pozície.

„Radikálna sociálna práca je jedným z prúdov podieľajúcich sa na sformovaní kritickej sociálnej práce. Počiatočnou radikálnou kritikou sa do pozornosti kritickej sociálnej práce dostávajú témy ako analýza kontrolnej úlohy sociálnej práce, štrukturálna analýza problémov na individuálnej úrovni, sociálna zmena, kritika útlaku a oslobodenia jednotlivcov či skupín. Radikálnu sociálnu prácu môžeme považovať za reakčný proces odpovedajúci globálnej sociálnej situácii, rizikám a neúspechu, ktorý sa objavuje pri riešení tohto nepriaznivého stavu.“ (Stachoň –Vrťová, 2021, s. 38) Tento smer kritickej sociálnej práce kladie dôraz na triedny útlak a oslobodenie pracujúcej triedy spod útlaku štátu a kapitalizmu. Svojimi prístupmi postupne rozširuje svoje zameranie, zameriava sa na obeť útlaku na základe rasy, rodu, sexuálnej orientácie, veku, zdravia.

Stachoň a Vrťová vo svojom diele (2021) rozoberajú aj prínos radikálnej sociálnej práce. Najvýznamnejším prínosom radikálnej sociálnej práce uvádzajú konštatovanie, že nie je možné riešiť všetky problémy klientov terapiou, ale že klienti sociálnej práce čelia problémom, ktoré je potrebné riešiť na makrosociálnej úrovni. „Radikálna sociálna práca tak nadväzuje na ideu práce bok po boku s klientmi/kami a nazerania na problémy klientov/iek ako na sociálne podmienené fenomény, nie ako na vrodenu alebo naučenú neschopnosť či morálny deficit a hľadá teda ich príčiny v štruktúrach spoločnosti.“ (Brnula et al., 2015, s. 164 - 165) Predstavitelia radikálnej sociálnej práce upozorňujú, že nie je možné riešiť sociálne problémy klientov bez riešenia štruktúry a fungovania spoločnosti. Klient je v tejto paradigme chápaný ako obeť zle fungujúceho systému.

Radikálna sociálna práca ako jeden zo smerov kritickej sociálnej práce svoje zameranie rozčleňuje do 4 hlavných oblastí svojho prístupu práce s klientmi.

Janebová (2014, s. 27) vytyčuje vo svojej publikácii 5 základných tématických oblastí zamerania radikálnej sociálnej práce. „Po prvé, zaoberá sa štrukturálnou analýzou sociálnych problémov, po druhé, normatívnou úlohou sociálnej práce, po tretie, kritikou súčasného spoločenského poriadku, po štvrté ochranou pred útlakom a vykorisťovaním a po piate individuálne oslobodenie a sociálna zmena.“

Týchto 5 základných tématických oblastí praktikovaných v radikálnej sociálnej práci bolo spracovaných a samotnou radikálnou sociálnou prácou začlenených do 4 oblastí práce s klientmi.

a.) chápanie klientov v kontexte sociálnych a ekonomických štruktúr

- stav, kedy problémy klientov sú dôsledkom života v spoločnosti postavenej na nerovnosti a útlaku

b.) kritika prípadovej práce

- podporovala klientov, aby samých seba videli ako osobne zodpovedných za problémy, miesto toho, aby rozoznali, že tieto problémy boli často dôsledkom širších sociálnych a ekonomických procesov

c.) podpora kolektívnych prístupov

- nevnímali komunitnú prácu ako snahu o napravenie systému, ale skôr ako nástroj dosahovania politickej zmeny

d.) kritika profesionalizácie

- deprofesionalizácia znamenala vyjadrenie odporu voči tendenciám sociálnych pracovníkom získať spoločenský status podobný tomu, aký mali lekári alebo právnici

- cieľom deprofesionalizácie bolo najmä odstránenie formálneho vystupovania, používania odborného jazyka, formálneho oblečenia

Teórie, ktoré boli veľkou mierou inšpirované radikálnou sociálnou prácou a vychádzajú z jej poznatkov sú nasledujúce, Marxistické teórie sociálnej práce, Teórie spravodlivosti, Antidiskriminačné teórie, Antirasistické teórie, Feministické teórie a Teórie moci.

„Aj keď mala radikálna sociálna práca veľký vplyv na celkový vývoj sociálnej práce, jej existencia je riziková. Bola pôvodne utvorená ako prostriedok udržania poriadku v spoločnosti a ak nebude plniť svoju funkciu, odporovať dominantnému systému, môže nastať situácia, že ju prestane podporovať.“ (Stachoň – Vrt’ová, 2021, s. 41 In Janebová, 2014)

Ako ďalší smer kritickej sociálnej práce uvádzame štrukturálnu sociálnu prácu, ktorá vo veľkej miere súvisí s radikálnou sociálnou prácou.

Štrukturálna sociálna práca

Štrukturálna sociálna práca vychádza z toho istého základu ako radikálna sociálna práca. Tieto dva smery kritickej sociálnej práce sú si v mnohom podobné, no odlišujú sa hlavne svojim vývojom a postupmi. Janebová (2014) popisuje štrukturálnu sociálnu prácu ako štrukturálnu analýzu sociálnych problémov, ktorá sa niekedy považuje za jednu z tém radikálnej sociálnej práce, inokedy sa chápe ako samostatný prúd kritickej sociálnej práce, ktorý sa nazýva štrukturálna sociálna práca. „Štrukturálna práca má veľmi blízko k radikálnej sociálnej práci. Štrukturálna sociálna práca však má svoje špecifické miesto vďaka svojmu samostatnému a viac-menej kontinuálnemu vývoju.“ (Brnula et al., 2015, s.177)

Spoločným znakom s radikálnou sociálnou prácou je základná teória, ktorú štrukturálna sociálna práca hlása. Tá vychádza aj z koreňov kritickej sociálnej práce, teda kritizuje sociálne prostredie, ktoré je príčinou sociálnych problémov jedincov, rodín, skupín a komunit. „Východiskovou situáciou podnecujúcou vznik tohto prístupu bola kríza sociálneho štátu a sociálnej práce. Prejavom krízy v

oboch prípadoch bol opätovný návrat chudoby, na ktorú sociálna práca reagovala zriadením útulkov, potravinových bánk či kuchýň vydávajúcich polievky.“ (Stachoň –Vrťová, 2021, s. 42)

„Štrukturálne teórie sa zameriavajú na vzájomné vzťahy medzi jednotlivcami a sociálnymi štruktúrami s dôrazom na štrukturálne prekážky, ktoré ovplyvňujú a obmedzujú základné životné podmienky ľudí. Sociálne problémy sa chápu skôr ako dôsledok sociálnych noriem a pravidiel, ktoré udržiavajú sociálne hierarchie, než ako dôsledok slabej socializácie jednotlivcov. Štrukturálne teórie kritizujú samotnú povahu sociálneho systému, ktorý je konštruovaný tak, aby reprodukoval sociálne nerovnosti.“ (Janebová, 2014, s. 27)

Kľúčovým pojmom štrukturálnej sociálnej práce je útlak. Útlak predpokladá dve strany, kde jedna je v nadriadenej pozícii a má možnosť druhú utláčať. Jedna strana vždy profituje, či už z lepšieho sociálneho postavenia, statusu, životnej úrovne, pracovnej sily... Stachoň a Vrťová (2021, s. 42) uvádzajú, že štrukturálna sociálna práca „upriamuje svoju pozornosť na pomoc utláčaným jednotlivcom a skupinám pochopiť, ako spoločenské štruktúry ovplyvňujú ich každodenné skúsenosti a prežívanie. Taktiež ich podporuje vo vytváraní alternatívnych systémov, ktoré budú vyzývať dominantné štruktúry k zmene. Štrukturálny prístup smeruje k inklúzii, pretože sa zaoberá všetkými formami útlaku. Štrukturálna sociálna práca teda pracuje s kategóriou útlaku, pod ktorou rozumie pripísanie druhotriedneho občianstva človeku v dôsledku jeho členstva v skupine alebo spoločenstve.“

„Štrukturálnu sociálnu prácu môžeme považovať za neoddeliteľnú súčasť progresívnej a kritickej tradície, ktorá sa zameriavala na analýzu politických a sociálno- ekonomických pomerov. Primárnym zámerom tohto prístupu je interakcia medzi jednotlivcami a štruktúrami, najmä štrukturálnymi prekážkami obmedzujúcimi ich hmotné zabezpečenie. Z jej perspektívy sú problémové inštitúcie tvoriace štruktúry spoločnosti. Tie sú totiž usporiadané za účelom diskriminácie niektorých skupín obyvateľstva, napríklad na základe rasy, triedy, pohlavia, náboženstva, sexuálnej orientácie a podobne.“ (Stachoň a Vrťová 2021, s. 42).

Štrukturálna práca vo svojom kontexte definuje 5 hlavných foriem útlaku, na ktoré sa zameriava a pracuje s nimi. Brnula a kolektív autorov vo svojej publikácii (2015) uvádzajú a definujú týchto 5 foriem útlaku.

a) Vykorišťovanie

- procesi, kedy dominantná skupina je schopná využívať moc, status, majetky a energie vzniknuté prácou podriadenej skupiny

b) Marginalizácia

- vylúčenie celých skupín obyvateľstva zo spoločnosti na základe určitých znakov

c) Bezmocnosť

- stav, kedy sa nachádza jedinec v pracovnom procese tak nízko v existujúcej hierarchii, že nerozhoduje o žiadnom aspekte svojej práce

d) Kultúrny imperializmus

- dominantná skupina zovšeobecňuje svoju skúsenosť a kultúru a používa ju ako normu

e) Násilie

- otvorené či skryté násilie na podriadených skupinách, ktoré je páchané systematicky, na základe príslušnosti k určitej skupine

„Štrukturálne teórie využívajú procesy nasmerované na transformáciu spoločnosti, a to prostredníctvom aktívnej participácie marginalizovaných skupín. Prostriedkami dosiahnutia týchto zmien sú interakcie členov spoločnosti s potrebnými zdrojmi, premena existujúcej organizácie spoločenského života k spravodlivejšiemu variantu spoločenského usporiadania, pomoc utláčaným, systémovo znevýhodneným prevziať kontrolu nad ich vlastnými životmi. Prvou stratégiou je radikálny humanizmus prispôbený na prácu s klientom v rámci systému. Sociálny pracovník poskytuje humanistickú pomoc klientovi a zároveň je aktérom transformatívnej zmeny spoločnosti. Hlavnými nástrojmi tejto stratégie sú zvyšovanie povedomia a zmocňovanie. Druhou stratégiou je radikálny štrukturalizmus zacielený na prácu mimo systému. Hlavnou úlohou sociálneho pracovníka je v tomto prípade budovanie solidárnych systémov a sietí.“ (Stachoň –Vrt’ová, 2021, s. 43)

Anti-diskriminačné prístupy

„Antidiskriminačná prax sa spolieha predovšetkým na zmenu práva a politiky ako spôsobu dosiahnutia zmeny.“ (Janebová, 2014, s. 64) „Antidiskriminačné a antiopresívne prístupy v sociálnej práci patria medzi kľúčové prístupy praxe sociálnej práce, pretože sociálna práca ako profesia je založená na ideáli sociálnej spravodlivosti. Z tohto dôvodu je akýmsi verejným ochrancom práv a záujmov ľudí, ktorí môžu byť rôznymi spôsobmi v spoločenskom živote znevýhodnení alebo marginalizovaní. V dôsledku skutočnosti, že spoločnosť bude vždy plná stereotypných predstáv o normalite, je potrebné prostredníctvom sociálnej práce poukazovať na to, že odlišnosť či inakosť sú v poriadku a sú výsledkom prirodzenej existencie rozmanitosti v spoločnosti.“ (Stachoň –Vrt’ová, 2021, s. 44)

Pojmom diskriminácia, označujeme ľudské správanie, pre ktoré je charakteristické ponížovanie alebo znevýhodňovanie jednotlivca alebo skupín osôb na základe toho, že sú členmi určitej skupiny. Diskriminácia je založená na odopieraní rovnakých práv pre skupiny, odlišujúce sa určitým spôsobom od spoločnosti len na základe pripísaných charakteristických vlastností, napríklad pohlavia, rasy, veku, sociálneho pôvodu, sexuálnej orientácie, zdravotného alebo iného znevýhodnenia. „Anti-diskriminačná prax je postavená na idei sociálnej spravodlivosti a

predpoklade, že je možné zaobchádzať s ľuďmi férovo a nevystupovať a nevnímať ich negatívne na báze predpojatosti. Pod kategóriu anti-diskriminačných prístupov patria prístupy zamerané na odstránenie diskriminácie postavenej na rase, etnicite, pohlaví, sexuálnej orientácii a iných. V závislosti od formy diskriminácie, s ktorou sa chcú vysporiadať sa formovali prístupy so zameraním na anti-rasizmus, anti-sexizmus a podobne. Tieto smery sú z veľkej časti postavené na práci s legislatívou a jej formovaním a zavádzaním do praxe.“ (Brnula et al., 2015, s.188)

Pre prácu sociálneho pracovníka je dôležité, aby si uvedomil, že v spoločnosti dochádza k diskriminácii niektorých členov v spoločnosti, ktorým je potrebné poskytnúť pomoc a zároveň rozvíjať metódy a postupy smerujúce k prevencii samotnej diskriminácie i negatívnym dopadom na život diskrimináciou postihnutých osôb. Týmito postupmi sa zaoberá práve anti-diskriminačný prístup. „Pre sociálneho pracovníka využívajúceho antidiskriminačné prístupy v praxi je dôležité poznať kľúčové zákony, ktoré sú základom pre nediskriminačné správanie. Garanciou rovnakého zaobchádzania so všetkými občanmi na našom území je Ústava Slovenskej republiky, ktorá je základným zákonom podmieňujúcim ustanovenie a existenciu ďalších zákonov, ako je napríklad zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní.“ (Stachoň –Vrťová, 2021, s. 45)

Anti-opresívne prístupy

„Antiopresívne perspektívy v sociálnej práci predstavujú súčasť radikálnej tradície v oblasti sociálnej práce. Základom je kritický pohľad na kategóriu útlaku, moci a sociálnej spravodlivosti. Môžeme ich považovať za určitú formu reakcie na sociálne situácie, ktoré sú morálne neobslahateľné. V rámci antiopresívnych prístupov môžeme hovoriť o uznaní skutočnosti, že sociálne rozdiely, ako napríklad rod, pohlavie, sexuálna orientácia či postihnutie, sú určitým spôsobom usporiadané a pevne zakorenené v spoločenských štruktúrach. Niektorí autori prístup tiež označujú ako antidiskriminačný. Je však potrebné zdôrazniť, že pojem diskriminácia má odlišný význam ako pojem opresia.“ (Tamtiež)

„Antiopresívny prístup je súčasťou radikálnej tradície v sociálnej práci. Je založený na kritickom pochopení konceptu moci, útlaku a sociálnej spravodlivosti. Ide o ľudskú a politicky korektnú odpoveď na sociálne situácie, ktoré sú morálne neudržateľné. Antiopresívny prístup uznáva, že sociálne rozdiely, napríklad etnicita, sociálna trieda, rod, postihnutie, sexualita a vek, sú skonštruované a zakotvené v politických, ekonomických a kultúrnych štruktúrach. Na základe takéhoto pozadia musíme pochopiť individuálne a kolektívne skúsenosti klientov s opresiou, marginalitou a bojom.“ (Šlosár et al., 2017, s. 153)

Brnula akolektív autorov vo svojom diele (2015, s. 190) hovoria a anti-opresívnych prístupoch ako „kritických prístupoch sociálnej práce, ktoré vychádzajú z kritických teórií sociálnych vied a zakladajú sa na hodnotách humanizmu a sociálnej spravodlivosti, berúc do úvahy skúsenosti a pohľady

utláčaných ľudí.“ „Anti-opresívne prístupy sú širšie orientované, pretože sa zameriavajú aj na skryté mechanizmy útlaku. Podľa anti-opresívnych prístupov nestačí zmeniť systém len prostredníctvom politiky, pretože útlak má oveľa hlbšie korene v kultúrnych a sociálnych inštitúciách a v mysliach ľudí.“ (Janebová, 2014, s. 64)

Antiopresívne prístupy predstavujú pre sociálnu prácu dôležitú zložku formovania teórie i praxe sociálnej práce a vytvárajú zo sociálnej práce spoločenský nástroj posilnenia a oslobodenia. Veľmi dôležitou metódou týchto prístupov je empowerment, teda zmocňovanie. Cieľom je v klientovi aktivovať všetky jeho sily na to, aby sa vzoprel svojmu útlaku a nespravodlivej životnej situácii. „Antiopresívne prístupy vyžadujú, aby boli sociálnymi pracovníkmi využívané nástroje, ktoré pomôžu a poskytnú obetiam útlaku možnosti, na základe ktorých budú môcť prevziať kontrolu nad svojím vlastným životom a vďaka tomu nájsť vhodné možnosti oslobodenia a zlepšiť kvalitu svojho prežívania.“ (Stachoň –Vrťová, 2021, s. 47)

Záver

Kritický smer sociálnej práce aj so všetkými jeho teóriami sa vyznačuje predovšetkým jedným všeobecným prístupom – kritikou tradičnej sociálnej práce a bojom s nespravodlivým sociálnym prostredím a podmienkami, ktoré vytvára. Pri svojej práci využíva rôzne teórie, ktoré formujú smery krititickej sociálnej práce. Jedná sa o reformnú sociálnu prácu, ktorá sa vyznačuje snahou o spoločenskú reformu. Ďalej radikálnou sociálnou prácou a jej bojom s dvomi skupinami spoločnosti, utláčatelia a utláčaný. Výrazným smerom je štrukturálny smer sociálnej práce, ktorý sa zameriava na zmenu štruktúry spoločnosti a tým odstránenie útlaku.

Záver štúdie sa venuje dvom prístupom, ktoré sú využívané v celej kritickej sociálnej práci, jedná sa o anti-diskriminačný prístup a anti-opresívny prístup. Tieto dva prístupy sú si veľmi blízke a podobné, pracujú s tými istými prostriedkami a využívajú tie isté metódy, no odlišujú sa v postupoch práce. Anti-diskriminačné prístupy sa venujú odstráneniu a boju s diskrimináciou, zatiaľ čo anti-opresívne prístupy bojujú proti útlaku a celkovo problém vidia v tom, že opresia má omnoho hlbšie korene v kultúre a spoločnosti, ako diskriminácia a nie je ju možné odstrániť len za pomoci sociálnej politiky.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BRNULA, P. et al. 2015. *Úvod do teórií sociálnej práce. Učebné texty / skriptá*. Bratislava : Iris, 2015. 216 s. ISBN 978-80-89726-36-3.

JANEBOVÁ, R. 2014. *Kritická sociální práce*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2014. 108 s. ISBN 978-80-7435-413-7.

NESZMÉRY, Š. 2020. Uplatňovanie základných strategických princípov v sociálnej práci. In *Revue spoločenských a humanitných vied*, roč. 8, 2020. č. 1, s. 1 – 11. ISSN 1339-259X.

PIKNA, J. 2018. Úvod do problematiky kritickej sociálnej práce. In GAŽÍKOVÁ, E. et al. *LABOR SOCIALIS. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2018. s. 28-36. ISBN 978-80-558-1367-7.

STACHOŇ, M., VRŤOVÁ, J. 2021. *Sociálna kritika a sociálna práca*. Banská Bystrica : Belianum, 2021. 145 s. ISBN 978-80-557-1929-0.

ŠLOSÁR, D. et al. 2017. *Teórie sociálnej práce a vybrané klientske skupiny*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017. 196 s. ISBN 978-80-8152-577-3.

Kontakt

Drhc. Prof. PhDr. Mačkinová, M., PhD.

Pedagogická fakulta UK Bratislava – Katedra sociálnej práce

Mgr. Tomáš Planka

Pedagogická fakulta UK Bratislava – Katedra sociálnej práce

Mgr. Mačkinová, Michaela

Výskukmný ústav detskej patológie a psychopatológie, Bratislava